

Leesbevordering en (moeizaam) leren lezen, gaat dat samen?

Leesbevorderingsprogramma's richten zich vaak op leerlingen die de leestechiek al onder de knie hebben of –bij jonge kinderen– op voorlezen. Maar hoe zit het eigenlijk met leerlingen die nog bezig zijn zich het lezen eigen te maken. Speelt leesbevordering ook daar een rol?

Leren lezen

Lezen moet je eerst leren en als je het dan een beetje kunt, wordt het pas leuk. Dat is de boodschap die jaren- of eeuwenlang werd meegegeven aan beginnende lezertjes. Voor de meeste van hen was dat niet erg. Vaak hadden ze wel plezier in het ontsleutelen van woorden en zinnen. Bovendien hadden ze het leesproces zo snel onder de knie, dat het zwoegen op het alfabet, stichtelijke teksten of aap noot mies, boom roos vis, naam of jos al gauw werd gevolgd door het betere werk.

Voor sommigen was het wel een probleem. Omdat bij hen het lezen veel minder snel vorderde, bleven ze maanden of langer gekluisterd aan het leren van de letters, het decoderen van losse woordjes en het lezen van wisselrijtjes. Remedial Teachers en andere hulpverleners waren niet te beroerd dit alles te verpakken in leeswielletjes, lotto's, memory's en andere spelletjes. Maar dat kon niet verhullen dat de leesmotivatie bij deze lezers langzaam verdween. Het uiteindelijke doel van lezen, het genieten van teksten, het verwerven van informatie, werd voor hen steeds vager en minder bereikbaar. Ze kwamen achter in de klas terecht en verlieten vaak de school zonder een niveau van functionele geletterdheid te hebben bereikt. En zonder dat het begrip leesbevordering ooit op hen van toepassing was geweest. Omdat het lezen voor je plezier in spannende of interessante boeken bij hen niet

werd gestimuleerd, hebben ze misschien ook wel nooit meer een boek ingekeken.

Visie op leren lezen

In de afgelopen tien jaar zijn er steeds meer signalen dat de visie op leren lezen verandert. De nieuwe methodes voor aanvankelijk lezen, die begin jaren negentig op de markt kwamen, besteden volop aandacht aan leesbegrip en leesbeleving. Naast de leestechiek moeten kinderen ook worden doordrongen van het feit dat lezen de moeite waard is. En daarvoor zijn reuzenprentenboeken ontwikkeld en al op AVI 0 niveau prachtige leesboekjes, geschreven door gerenommeerde kinderboekenauteurs. In de handleiding van de methode staat bij elk thema een lijst met prenten- en voorleesboeken afgedrukt. Er wordt een televisieserie uitgebracht die gelijk op gaat met de lees- en werkboekjes in de klas, zodat de kale basiswoorden nog eens extra in een context worden geplaatst. En in het kader van het inmiddels zo'n tien jaar oude begrip ontluikende geletterdheid zijn er voor kleuters pakketjes met boekjes, bandjes en spelletjes voor de boekenhoek en wordt met handpoppen en knuffels geprobeerd van het voorlezen zo'n feest te maken dat bij ieder kind de wens ontstaat zelf zo snel mogelijk te leren lezen. Mochten deze activiteiten de interesse van kinderen in boeken niet voldoende bevorderen, vanwege bijvoorbeeld een taalachterstand, dan is er nog het interactief voorlezen, waarbij leerlingen in kleine groepjes praten over boeken.

Een ander signaal voor de ontwikkeling van een technische naar een meer inhoudelijke kijk op leren lezen, is dat het aloude AVI-systeem (KPC's Hertogenbosch) steeds meer onder vuur komt te liggen. Het systeem waarbij boeken en kinderen puur op technische eigenschappen en vaardigheden in niveaus worden ingedeeld en aan elkaar gekoppeld, waarbij het accent ligt op hardop lezen, past niet bij een visie op lezen waarbij ervan wordt uitgegaan dat ieder kind zijn eigen leesvoorkeuren heeft en daarin gestimuleerd moet worden. In plaats van AVI wordt steeds vaker gepleit voor een systeem waarbij kinderen regelmatig stillezen uit zelfgekozen kinderboeken, waarvan de school er uiteraard heel veel in voorraad heeft (Mooren, 1998).

En er is meer. Er worden programma's ontwikkeld waarbij kinderen uit verschillende groepen elkaar helpen met het kiezen en lezen van boeken (Bongers e.a., 1998). Bij veel van de leesboekjes die op scholen gebruikt worden, zijn bandjes verkrijgbaar waarop de tekst is ingesproken. En de 'lekker liggen lezen'-hoek is steeds vaker niet alleen in groep 1 en 2, maar ook in groep 3 en hoger te vinden.

Hoewel de veranderende visie op leren lezen de laatste tien jaar steeds duidelijker wordt, was de aanzet daartoe er al veel eerder. Annerieke Freeman-Smulders heeft in vele publicaties haar verwondering uitgesproken over de praktijken bij het technisch lezen op basisscholen. Dat heeft een aantal hilarische teksten opgeleverd als *'moe pakt een mes, zij steekt pa neer...'* (een tekst op een laag AVI-niveau, maar met een nogal heftige inhoud) (Freeman-Smulders, 1990)

Boekjes

De leesboekjes die gebruikt worden in het basisonderwijs, zijn de afgelopen jaren sterk verbeterd. Tekst en illustraties zijn vaak van hoge kwaliteit. Op heel lage AVI-niveaus zijn al boekjes verkrijgbaar waarin een echt verhaal wordt verteld. Er wordt gebruik gemaakt van pictogrammen om teksten boven het niveau van 'de big eet een pen' uit te tillen. Ook zijn er boeken die opklimmen in moeilijkheidsgraad en meegroeien met het leesniveau van de lezer. Denk bijvoorbeeld aan het bekroonde *'Vos en Haas'* van Sylvia Van den Heede (1998). Educatieve uitgeverijen richten zich niet alleen op scholen, maar ook op ouders. Er zijn heel wat aantrekkelijke boekjes te koop met daarin aanwijzingen die ouders helpen hun kind bij het lezen te begeleiden (zie bijvoorbeeld de serie *'Moet je mij zien'* van Zwijsen). Of boeken waarin ouders en kinderen samen kunnen lezen. Kleinletterige moeilijke tekst wordt afgewisseld met grootletterige -voor kinderen leesbare- tekst. Ook zijn er via school steeds meer goedkope boekenseries aan te schaffen voor thuis (Leesleeuw (Zwijsen), Boektoppers (Malmberg) en Lijsters (Wolters-Noordhoff)). Daarnaast heeft het aanbod aan boekjes voor moeilijk lezenden een enorme vlucht genomen. Er zijn allerlei series met aansprekende onderwerpen als griezen, detectives, avontuur of paarden, waar zwakke lezers uit kunnen

kieszen. Boeken die overigens ook prima voldoen voor wat minder gemotiveerde gemiddelde lezers, omdat ze leuk zijn en gemakkelijk uit te lezen.

In verschillende leesmethodieken wordt gepropageerd kinderen die niet zo vlot lezen niet alleen leesstof voor moeilijk lezenden aan te bieden, maar daarnaast gewone kinderboeken. Die kunnen ze -samen met een begeleider die een speciale techniek hanteert (Billiaert, 1996)- goed lezen. Met informatieve boeken is ook vaak prima te werken. Als een boek aansluit bij de belangstelling van een kind, zal het -hoewel de tekst technisch gezien misschien te moeilijk is- toch leesbaar zijn. Dit soort adviezen vormen een tegenhanger voor het lezen van vaak zouteloze teksten in leesprogramma's, die geschreven zijn met specifieke technische moeilijkheden als uitgangspunt: *'Quinten fietste over het aquaduct langs de velden van Be Quick om bij zijn oom het aquarium te gaan bekijken.'*

De laatste paar jaren komen er ook voor de hele vlotte lezers steeds meer boeken op de markt. Boeken die lekker dik zijn, met tekst die technisch past bij hun leesniveau, maar met een inhoud die aansluit op hun emotionele leeftijd. Voorbeelden van series voor deze doelgroep zijn *'Bolleboos'* van Zwijsen of *'De dolle Kervel'* van Maretak.

Leesmotivatie

In de hulpverlening aan kinderen met leesproblemen speelt het plezier in lezen een steeds grotere rol. In de vele boeken over leeszwakke kinderen, hebben hoofdstukken over leesbevordering en leesmotivatie een vaste plaats gevonden. In het onlangs door het Expertise Centrum Nederlands uitgegeven Protocol Leesproblemen en Dyslexie is voor de kleutergroepen veel aandacht voor boekoriëntatie en verhaalbegrip als belangrijke basis voor het leren lezen. Voor groep 3 en 4 wordt de nadruk gelegd op betekenisvol leren. Letters en woorden worden niet in 'droge' rijtjes aangeboden, maar gekoppeld aan een context. De motivatie van een lezer is van groot belang. Om die motivatie te bevorderen mogen leerlingen zelf boeken kiezen en wordt aandacht besteed aan het waarom van leren lezen.

Erik Billiaert, een Belgische leesdidacticus

noemt als de eerste van zeven pijlers in de leesbehandeling 'Lezen centraal'. "Wanneer je lezen behandelt, ben je met lezen bezig" (en dus niet met geïsoleerde oefeningen). De derde pijler is 'Motiveren'. Aanvankelijk haalt het kind zijn motivatie uit het feit dat het leert lezen, maar al gauw verandert dat in een inhoudelijke motivatie. Dat betekent dat de leerling boeiende teksten moet worden aangeboden.

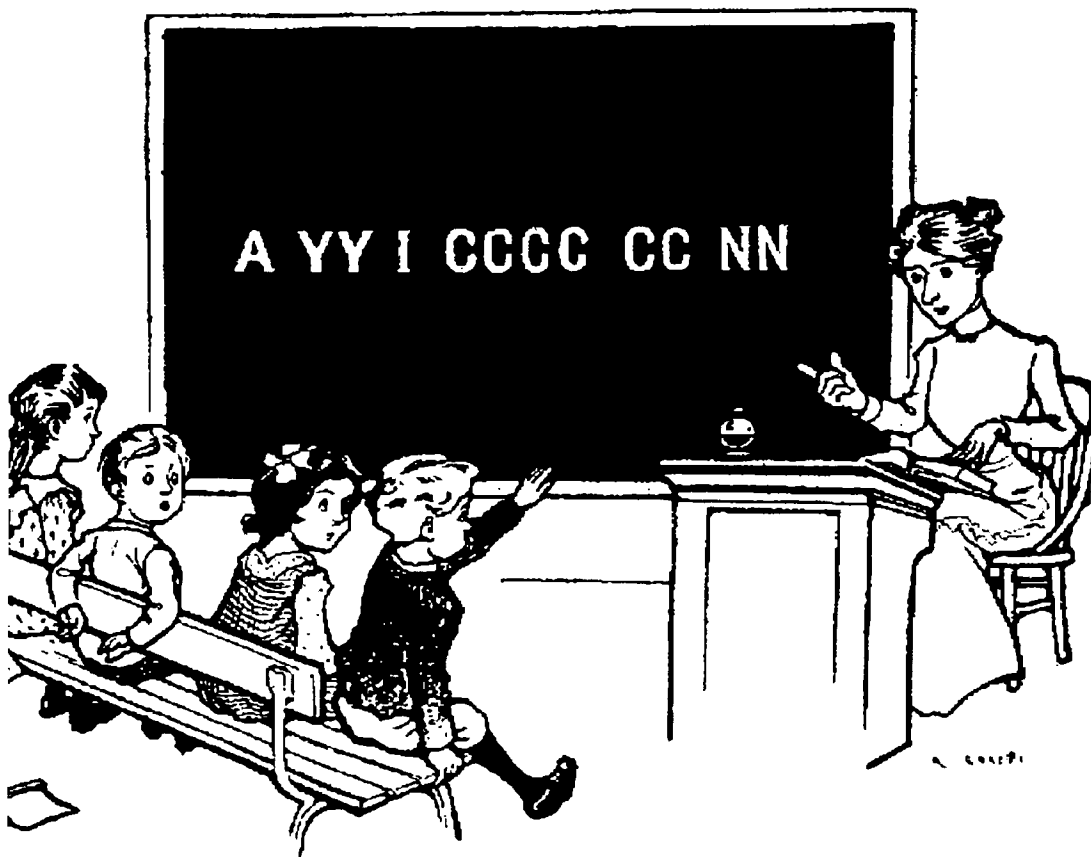
Sas en Wieringa pleiten, juist als het lezen moeizaam verloopt, voor structurele leesbevorderingsactiviteiten. Dit stimuleert de zelfstandigheid van de leerlingen. Ook wijzen ze op het nut van een goede schoolbibliotheek met een gevarieerde collectie, voor leeszwakke kinderen bijvoorbeeld boeken met bandjes of videobanden met verfilmde kinderboeken. Daar zijn er inmiddels veel van. Denk maar aan de *Madelief-boeken* van Guus Kuijer of *'De verhalen van de boze heks'* van Hanna Kraan, die door de VPRO op video zijn uitgebracht. Of aan *'de*

GVR', *'de Heksen'* of andere boeken van Roald Dahl die ook te verkrijgen zijn op video.

Onderzoek naar de leesvaardigheid

In het onderzoek naar de problemen van leeszwakke kinderen, speelt het aspect leesmotivatie ook een steeds duidelijker rol. Er wordt niet alleen gebruik gemaakt van technische toetsen als de AVI-toetsen (KPC, Den Bosch) of de CITO-drieminutentoets (CITO, Arnhem), maar de onderzoeker verzamelt ook informatie over de leesvoorkeuren van een kind, over de leescultuur thuis. Dat kan bijvoorbeeld door een toets leesattitude af te nemen (C. Aarnoutse, Swets en Zeitlinger, Lisse), maar veel simpeler door een gesprek te voeren met het kind.

Ook komen naast de technische aspecten van het lezen, lees- en taalbegrip aan de orde. Begrip kan worden getoetst met specifieke toetsen (Lezen met begrip (CITO, Arnhem)) of de

toetsen begrijpend lezen van Aarnoutse (Swets en Zeitlinger, Lisse), maar ook door een kind vragen te stellen bij een stuk tekst (bijv. met de begripsvragen bij de AVI-kaarten (Pravoo, Lekkerkerk)). Op de verkregen gegevens over leesattitude en lees- en taalbegrip kan dan later tijdens de geboden hulp weer in worden gespeeld.

Naast het onderzoek van het hardop lezen, zoals dat altijd gebruikelijk was, wordt ook steeds vaker het stillezen getoetst. Daarmee wordt onderkend dat het bij hardop lezen van tekst met name gaat om de techniek van het lezen, terwijl het stil voor jezelf lezen het uiteindelijke doel is. Met name dyslectische kinderen kunnen aanmerkelijk verschillen in hun prestaties in hardop en stillezen. Hun stilleesniveau ligt regelmatig veel hoger dan hun niveau in het hardop lezen.

Ook in de onderzoeken naar voorspellers van leesproblemen bij kleuters wordt gekeken naar zaken als de leescultuur thuis en de interesse in boeken.

ELLO, Klipper en verder

Hoewel er veel prachtige boekjes zijn en leesbevordering ook bij zwakke lezers een belangrijke rol zou moeten spelen, blijven toch ook de wat meer gestructureerde programma's nodig waarmee hun leesontwikkeling zorgvuldig begeleid kan worden. Ook hier is het geïsoleerd oefenen van losse woorden voor een groot deel verdwenen. Leestechnische oefeningen zijn in de meeste gevallen gekoppeld aan tekst. Een mooi voorbeeld daarvan is het ELLO-project (Effectief Leren Lezen Ondersteuningsprogramma) (CPS Amersfoort), een – op het Nieuw-Zeelandse project 'Reading Recovery' van Mary Clay gebaseerde programma voor lezertjes die in het begin van groep 3 al uitvallen. Ze krijgen gedurende een aantal weken dagelijks extra hulp in de vorm van een vast stappenplan. Centraal hierin staat het zelf kiezen van een boekje uit een aantal – door de begeleider meegebrachte – teksten die aansluiten bij het niveau van de leerling. Het boekje wordt geïntroduceerd door de coach en samen met hem gelezen. Er wordt over de inhoud gepraat en geschreven. En de leestechnische oefeningen stelt de begeleider samen op grond van de woorden die in het boekje voorkomen. Voor

wat oudere kinderen bij wie het lezen moeilijk verloopt, zijn er bijvoorbeeld *Klipper* en *Klipper plus* (Bekadidact, Baarn), een serie goed geschreven boekjes, ingesproken op cd, met een groot aantal werkbladen met verwerkingsactiviteiten. Ook bevat het programma aandachtspunten voor de begeleider. *Vooruit Lezen* (OCGH, Helmond) is een programma dat gebaseerd is op de kinderboekenserie *Pof de Prof* (Dijkstra, Zeist) die in verschillende tempo's zijn ingelezen op cassettebandjes en waar werkbladen bij zijn ontwikkeld.

Besluit

Lezen leer je uiteindelijk door kilometers te maken. Als je veel leest, breid je je leeswoordenschat uit en zul je sneller woorden identificeren. Maar die leeskilometers maak je alleen als je gemotiveerd bent om te lezen. En die motivatie verdwijnt snel als lezen blijft bestaan uit een aantal technische oefeningen, waarin het uiteindelijke doel, met plezier en interesse lezen, nauwelijks meer terug te vinden is.

De tendens in het leesonderwijs en de hulpverlening aan zwakke lezers, om teksten en leestechnische oefeningen te integreren, om al vroeg in het leesproces aandacht te besteden aan leesbeleving en ook leeszwakke leerlingen de gelegenheid te geven eigen leesvoorkeuren te ontwikkelen, zal er toe leiden dat ook deze leerlingen hun aanvankelijke leesmotivatie behouden en misschien zelfs vergroten.

Literatuur

- Billiaert, E. (1996): *Behandeling van leesproblemen; Technieken om leeszwakke kinderen te begeleiden*. Alphen aan den Rijn: Samsom H.D. Tjeenk Willink.
- Bongers, C., R. Fukkink en K. Vaessen (1998): *Leesmaatjes, Stap door in de schoolpraktijk*. Utrecht: Sardes.
- Freeman-Smulders, A. (1990): *Leren lezen is niet genoeg*. Amsterdam: Meulenhoff-Educatief.
- Mooren, P. (1998): AVI revisited. In: P. Mooren: *Langs de lange lindelaan. Opstellen over jeugdliteratuur en leesonderwijs*. Den Haag: NBLC.
- Sas, J. en C. Wieringa (1998): *Leesmoeilijkheden*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Wentink, H. en L. Verhoeven (2001) *Protocol Leesproblemen en Dyslexie*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.